

Rhetoric of reasons and emotions in times of crisis

Retoryka racji i emocji w czasach kryzysu

9 (3) 2022 ISSUE EDITORS: MARIA ZAŁĘSKA, EWA MODRZEJEWSKA

AGATA RĘBKOWSKA

UNIWERSYTET WROCŁAWSKI

<https://orcid.org/0000-0001-6697-2361>

agata.rebkowska@uwr.edu.pl

**Koronawirus, między racją a emocją. Nominacja jako narzędzie retoryczne
we francuskim dyskursie prasowym**

**Coronavirus, between reason and emotion. Nomination as a rhetorical tool
in the French press discourse**

Abstract

W artykule przedstawiono wyniki analizy korpusu 531 tekstów prasowych zaczerpniętych z trzech francuskich dzienników: „Le Monde”, „Le Figaro”, „Libération”, opublikowanych w dwóch pierwszych miesiącach 2020 r., zawierających określenia *coronavirus* i/lub *virus*. Badanie przeprowadzono przy wykorzystaniu metod francuskiej semantyki dyskursywnej. Analiza wyróżnionych grup struktur nominacyjnych potwierdziła ich perswazyjny charakter. Przedstawione w artykule mechanizmy kształtowania społecznego znaczenia koronawirusa służyły dotarciu do zróżnicowanego audytorium mediów, konstruowaniu (i dekonstruowaniu) etosu rzetelnych mediów, a także stygmatyzacji, polityzacji i dramatyzacji.

The article presents the results of the analysis of a corpus of 531 press texts taken from three French daily newspapers: "Le Monde", "Le Figaro", and "Libération", published in the first two months of 2020 and containing the expressions *coronavirus* and /or *virus*. The study was conducted using the methods of French discursive semantics. The analysis of the selected groups of nomination structures confirmed their persuasive character. The mechanisms of shaping the social significance of the coronavirus presented in the article served to reach a diverse media audience, construct (and deconstruct) the ethos of reliable media, as well as stigmatize, politicize and dramatize.

Key words

koronawirus, dyskurs prasowy, nominacja, znaczenie społeczne, strategie retoryczne
coronavirus, press discourse, nomination, social meaning, rhetorical strategies

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Received: 25 March 2022 | Accepted: 7 September 2022

DOI: <https://doi.org/10.29107/rr2022.3.3>

AGATA RĘBKOWSKA

UNIwersytet Wrocławski

<https://orcid.org/0000-0001-6697-2361>

agata.rebkowska@uwr.edu.pl

Koronawirus, między racją a emocją. Nominacja jako narzędzie retoryczne we francuskim dyskursie prasowym

1. Wstęp

Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że istotną rolę w kształtowaniu znaczeń odgrywają media informacyjne. Znaczenia te – rozprzestrzeniane na skalę masową – mają wpływ na świadomość i postawy odbiorców, mogą także kształtować jednostkową i wspólnotową pamięć o wydarzeniach. Mechanizmy budowania znaczeń i oddziaływania na medialnego odbiorcę wydają się szczególnie interesujące w przypadku wydarzeń bezprecedensowych, kryzysowych, a zatem semantycznie niestabilizowanych. To media w pierwszej kolejności uczestniczą i pośredniczą w nazywaniu nowej rzeczywistości – obierane w dyskursie medialnym strategię nominacyjną nie tylko odzwierciedlają antropologiczny punkt widzenia na nazywane wydarzenia (cf. Veniard 2013, 15), ale mogą także być traktowane jako mniej lub bardziej jawne narzędzia perswazji.

Perswazyjny wymiar mediów informacyjnych wiąże się z ich dwojakim charakterem. Przypomnijmy za Patrickiem Charaudeau, że media informacyjne kierują się – w ujęciu idealistycznym – zasadą poszanowania wartości demokratycznych i obywatelskich. Z jednej strony dzięki przekazywaniu rzetelnych informacji oraz stałemu zapewnianiu pluralizmu opinii stają się ważnymi uczestnikami debaty społecznej i politycznej. Z drugiej strony są one podporządkowane prawom gospodarki rynkowej, funkcjonowanie mediów jest bowiem najczęściej uwarunkowane liczbą „uwiedzionych” odbiorców (Charaudeau 2011). Ta dwojaka specyfika znajduje odzwierciedlenie w obieranych przez media strategiach retorycznych, uwidaczniających się na wszystkich etapach tworzenia wypowiedzi, począwszy od doboru relacjonowanych wydarzeń (*inventio*), budowie struktur wypowiedzi (*dispositio*), po stosowanie mniej lub bardziej zrutyinizowanych figur retorycznych (*elocutio*).

2. Zagadnienia badawcze

W przypadku mediów informacyjnych wymiar perswazyjny mają z pewnością nazwy nadawane wydarzeniom. Struktury nominacyjne¹, pojawiające się w nagłówkach artykułów, a następnie powtarzane i przeformułowywane w sieci powiązanych ze sobą tekstów, wpisują się w strategie związane z informowaniem lub „uwodzeniem” medialnego odbiorcy. Ich zróżnicowany charakter jest, z punktu widzenia dziennikarskiej retoryki, gwarantem efektywnego przekazu:

bardzo skuteczne okazuje się wielokrotne powtarzanie tej samej idei, byle tylko za każdym razem wyrażała się w innej formie. A jeśli stawiamy sobie za cel zmianę nastawienia naszych słuchaczy do jakiejś osoby, przedmiotu lub wydarzenia, trzeba tę osobę, przedmiot czy wydarzenie inaczej nazwać (Pisarek 2012, 376).

Ustalenie retorycznego wymiaru stosowanych strategii nominacyjnych wydaje się interesujące zwłaszcza w przypadku medialnej konceptualizacji zjawisk kryzysowych, bezprecedensowych, wcześniej niezbadanych. Takim zjawiskiem jest wybuch epidemii koronawirusa, której nieprzewidywalny charakter i globalny wymiar wymogły natychmiastowe reakcje aktorów politycznych (Wahnich 2022), a wraz z nimi także aktorów medialnych na całym świecie. Przyglądając się artykułom prasowym zaczerpniętym z francuskich dzienników informacyjnych, spróbujemy ustalić, w jakiej mierze struktury nominacyjne kształtujące społeczne znaczenie koronawirusa we francuskim dyskursie prasowym² wpisują się w strategie oddziaływania na odbiorcę oraz budowania dyskursywnego etosu.

Przyjęta metoda badawcza czerpie z założeń francuskiej semantyki dyskursywnej oraz teorii argumentacji, nawiązującej do założeń francuskiej analizy dyskursu. Zgodnie z postulatami semantyki dyskursywnej znaczenie kształtowane w dyskursie (*sens*) ma charakter dynamiczny (Lecolle *et al.* 2018) i jest uwarunkowane społecznie, tj. powstaje na potrzeby określonej wspólnoty i zależy od norm społeczno-historycznych, przekonań czy kulturowych konwencji (Veniard 2013, 24)³. Oznacza to, że konstruowane znaczenia, służące takim bądź innym strategiom retorycznym, mogą różnić się od siebie w zależności od gatunku dyskursu, momentu historycznego czy docelowej grupy odbiorców (*cf.* Amossy 2000, 195).

Metoda umożliwiająca ekscerpcję struktur nominacyjnych i ich przeformułowań polega na ustaleniu tzw. paradygmatu desygnacyjnego, tj. listy wyrażeń

1. Tj. określenia powstałe w wyniku aktywności nominacyjnej. Nominacja postrzegana jest we francuskiej analizie dyskursu jako społeczno-językowa aktywność polegająca na przyporządkowaniu pewnemu elementowi rzeczywistości wyrażenia językowego, które odzwierciedla antropologiczny punkt widzenia na nazywany element (Veniard 2013, 17).

2. Dyskurs w ujęciu francuskiej teorii analizy dyskursu jest „społeczno-językową aktywnością ludzi w obszarze danej dziedziny życia” (Maingueneau 2005, za Grzmil-Tylutki 2012, 225).

3. Powtarzalność i interdyskursywny charakter znaczeń rozpowszechnianych w dyskursie może jednak prowadzić do ich stabilizacji, której przejawem są np. tzw. formuły, stałe konfiguracje dyskursywne czy sukcesywnie utrwalane denominacje (Lecolle *et al.* 2018).

znajdujących się w relacji ekwiwalencji względem wyrażenia wyjściowego⁴. Relację ekwiwalencji sygnalizują różnorodne struktury językowe, m.in. czasowniki: *X jest/oznacza/nazywa się Y*, struktury współrzędne i zestawienia: *X to/czyli/ Y*, znaki interpunkcyjne i typograficzne (*X: Y; X – Y*), czy przeformułowania na osi paradygmatycznej (Mortureux 1993). Ustalanie listy przeformułowań jest skuteczne zwłaszcza w przypadku dyskursów charakteryzujących się wysoką frekwencją sieci parafrastycznych (Mortureux, Petit 1989, 44). Do tej kategorii zaliczyć można prasę informacyjną, która – co widoczne zwłaszcza w przypadku wydarzeń kryzysowych – wchodzi w ciągłą interakcję z dyskursem politycznym, ekonomicznym czy naukowym (Moirand 2007, 82; Charaudeau 2009, Krieg 2000).

Znaczenia nadawane przez aktorów życia społecznego – przywoływane, objaśniane i komentowane przez media – są wskaźnikami subiektywności mówiącego, co sprawia, że mogą być rozpatrywane przez pryzmat zabiegów retorycznych. Aktywność nominacyjna, postrzegana jako działanie w obszarze logosu, patosu i etosu, może służyć kształtowaniu wizerunku mówcy, a z drugiej strony – być środkiem pobudzenia, zaangażowania czy wzruszenia odbiorcy. Analiza strategii nominacyjnych stosowanych w pierwszych tygodniach trwania epidemii pozwoliła stwierdzić, iż przywoływane w mediach struktury nominacyjne mogą być postrzegane jako narzędzie kształtowania zróżnicowanego audytorium mediów informacyjnych, narzędzie konstruowania etosu mediów rzetelnych, narzędzie stygmatyzacji i polityzacji wirusa, a także jako narzędzie dramatyzacji i środek uwodzenia odbiorcy.

Badanie zostało przeprowadzone na korpusie 531 tekstów prasowych zaczerpniętych z trzech francuskich dzienników: „Le Monde”, „Le Figaro”, „Libération”. Wszystkie tytuły należą do wielkonakładowej, ogólnokrajowej, a przede wszystkim opiniotwórczej prasy informacyjnej. „Le Figaro” określone jest jako dziennik o profilu prawicowym, konserwatywnym, gaullistowskim. Dziennik „Le Monde” ma charakter centrolewicowy, „Libération” natomiast to gazeta o profilu lewicowym (Eveno 2016, 46–47). Analiza korpusu tekstów zaczerpniętych z dzienników o zróżnicowanych profilach umożliwia dotarcie do znaczeń kształtowanych we francuskim dyskursie prasowym, skierowanym do czytelników o różnych upodobaniach politycznych. Przedmiotem naszego zainteresowania jest znaczenie kształtowane w prasie informacyjnej w ogóle, nie zaś w poszczególnych dziennikach. Niemniej w przypadku znaczących rozbieżności w stosowaniu nominacji w badanych gazetach różnice te zostaną przez nas zasygnalizowane.

4. Metoda badawcza, zaproponowana przez Marie-Françoise Mortureux (1993) opiera się na założeniu, iż znaczenie jest wynikiem relacji między jednostkami, w tym przypadku relacji substytucji (Henry 1975, 89). Oznacza to, iż dany element w obrębie tekstu podlega parafrazowaniu, a parafrazy (przeformułowania) tego elementu (wyrażenia językowego) wpływają na jego właściwości desygnacyjne.

Analizowane artykuły pochodzą z okresu 10.01.2020-29.02.2020. Taki przedział czasowy umożliwia uchwycenie tendencji nominacyjnych i strategii retorycznych w pierwszym okresie rozwoju wydarzeń, tj. począwszy od wybuchu epidemii do momentu ustabilizowania się stosowanych w prasie terminów naukowych (wskutek regulacji WHO z 12.02.2020 r.). Wszystkie teksty zawierają słowa *virus* i/lub *coronavirus*. Te dwa określenia, ze względu na wysoką frekwencję, neutralny charakter, podobną dystrybucję (zwłaszcza obecność w tytułach artykułów) i stabilną pozycję przez cały badany okres uznajemy za dwa używane wymiennie określenia wyjściowe, których przeformułowania są przedmiotem opisu. Analizowane teksty zostały zaczerpnięte z bazy Europresse, umożliwiającej wyszukanie tekstów zawierających wybrane słowa-klucze i opublikowanych w określonym przedziale czasowym. Zebrane teksty zostały następnie poddane obróbce manualnej, polegającej na ustaleniu określeń wirusa znajdujących się w relacji dyskursywnej koreferencji względem słów wyjściowych. Ze względu na fakt, iż znaczna część badanych określeń to przeformułowania słów wyjściowych na osi paradygmatycznej, niemożliwe okazało się zastosowanie narzędzi leksykometrycznych służących m.in. automatycznej detekcji określonych słów. Podane w dalszej części tekstu dane liczbowe, zebrane po ustaleniu paradygmatu desygnacyjnego, służą jedynie uwypukleniu zaobserwowanych w dyskursie strategii nominacyjnych, główny trzon analizy ma bowiem charakter jakościowy. Wyekscerpowane określenia składające się na paradygmat zostały następnie skategoryzowane w zależności od punktu widzenia, który odzwierciedlają (cf. pkt. 3.1.). Wszystkie badane struktury pochodzą z prasy o charakterze informacyjnym. Chociaż tradycyjnie rozróżnia się dwa gatunki dziennikarskie: informacyjny i publicystyczny (de Broucker 1995), to jednak w praktyce oba gatunki zdają się przenikać, tworząc m.in. informację komentowaną (de Broucker 1995, 123) czy też inne gatunki mieszane (Catarig 2009). Przyjmując za analitykami dyskursu, że informacja i opinia stanowią raczej *continuum* aniżeli dwie ściśle odrębne formy wypowiedzi (Adam 1997; Charaudeau 1997, Catarig 2009), przedmiotem opisu czynimy ogół tekstów zaczerpniętych z szeroko pojętej prasy informacyjnej, którą postrzegamy jako heterogeniczną formę dyskursu, łączącą różne formy i gatunki dziennikarskie.

3. Epidemia koronawirusa we francuskim dyskursie informacyjnym. Strategie nominacyjne jako narzędzie retoryczne

Doniesienia naukowe i polityczne na temat światowych epidemii są regularnie relacjonowane przez francuskie media począwszy od lat. 80. XX wieku. Pomimo wykształcenia się we Francji swoistej medialnej kultury mówienia o nowych

patogenach (Laügt 2006, 87)⁵, wybuch epidemii koronawirusa stał się wydarzeniem, któremu poświęcano najwięcej uwagi. Pierwsze wzmianki o wirusie pojawiły się we francuskiej prasie 10 stycznia 2020 r., dwa dni po oficjalnym komunikacie Światowej Organizacji Zdrowia o wystąpieniu zaraźliwego patogenu w chińskiej prowincji Hubei w listopadzie 2019 r. Niespodziewane pojawienie się niezidentyfikowanego przez naukowców wirusa, jego trudny do przewidzenia charakter (tj. niejasny sposób rozprzestrzeniania się, zróżnicowane – w tym śmiertelne – skutki zakażenia, brak antidotum, globalny charakter) nadały temu zjawisku ramy wydarzenia bezprecedensowego, zakłócającego naturalny bieg rzeczy, co wpłynęło na sposób relacjonowania wydarzenia przez media, a tym samym – na kształt medialnej interakcji między medialnym nadawcą a odbiorcą.

3.1. Kształtowanie zróżnicowanego audytorium mediów informacyjnych

Listę przeformułowań składających się na paradygmat desygnacyjny koronawirusa tworzą wyrażenia o bardzo zróżnicowanym charakterze, co przedstawia poniższy schemat (rys. 1.)

[ø,un,le,ce] *virus/coronavirus*

POJĘCIA/TERMINY MEDYCZNE I BIOLOGICZNE (371)	OKREŚLENIA POLITYCZNO-TERYTORIALNE (51)	OKREŚLENIA NACECHOWANE AFEKTYWNE (46)
<p>- une pneumonie d'origine inconnue en Chine (1)/ pneumonie virale chinoise (1)/ nouvelle pneumonie (1)</p> <p>- ce nouveau pathogène (1)</p> <p>- l'agent pathogène (1)/ un agent très pathogène (1)/</p>	<p>- [le/ø] nCoV (1)</p> <p>- [le/ø] 2019</p> <p>- nCoV (80)/ «2019- nCoV» (9)/2009-nCoV [sic !] (1)</p> <p>- [le] virus/coronavirus 2019-nCoV (11/31)</p>	<p>-un nouveau coronavirus, très proche du Sras (1)/ un/ce virus proche du Sras (2)/</p> <p>- le nouveau virus semblable au Sras (1)/ le coronavirus semblable au Sras (2)</p> <p>- le coronavirus lié au Sras (1)</p>
	<p>- [un, le, ce] virus apparu en Chine (1)/ virus identifié en Chine début décembre 2019 (1)/ nouveau virus apparu à Wuhan/dans une ville de Chine/ (1/1) nouveau coronavirus apparu en décembre sur un marché de Wuhan/ en Chine/dans la ville de Wuhan/ venu de Chine (1/2/1/1)</p>	<p>- [ø/un/le/ ce] mystérieux virus (9)/ «mystérieux virus» (1)/ mystérieux coronavirus (1)/ virus originaire de l'agglomération de 11 millions d'habitants au centre du pays (1)</p> <p>-[un,ce] fichu virus (1)/ un virus « fourbe » (1)/ méchant virus (2)/ virus aux moeurs tortueuses (1)</p> <p>-[un,ce] virus mortel (1)/ nouveau virus mortel (1)/ virus potentiellement mortel (1)</p>
		<p>- ennemi public numéro un (5)</p> <p>-«menace pour le monde » (1)/ maladie représentant un danger (1)/ un risque réel sur la croissance internationale (1)/</p>

5. « Or, depuis les années 1980, marquées par l'apparition et l'identification du sida, les pays développés semblent avoir acquis une nouvelle forme de culture épidémique, garantie par le discours médiatique. Sida et ESB, par exemple, sont pris dans une alternance d'épisodes de traitement médiatique intense et de périodes de latence, portée par les avancées scientifiques et des mises en cause de la gestion politique de ces questions, souvent dénoncée comme scandaleuse. Cette rythmique est devenue presque habituelle et le public ne semble plus devoir être surpris par l'irruption d'un nouveau problème sanitaire, comme si dans ce domaine là aussi, le monde était dans l'attente du big one. » [Jednak wydaje się, że począwszy od lat osiemdziesiątych, naznaczonych pojawieniem się i zidentyfikowaniem AIDS, kraje rozwinięte wykształciły nową formę kultury epidemicznej, którą zapewnił dyskurs medialny. AIDS i BSE są np. relacjonowane naprzemiennie w okresach wzmożonego lub uspiętego zainteresowania ze strony mediów, napędzanego postępami naukowymi oraz politycznym zarządzaniem, często uznawanym za skandaliczne. Taka dynamika stała się prawie tradycją i wydaje się, że odbiorcy nie powinni być już zaskoczeni pojawieniem się nowego problemu zdrowotnego, tak jakby również w tej dziedzinie świat czekał na big one – tłum. tu i dalej – własne.] (Laügt 2006, 87).

POJĘCIA/TERMINY MEDYCZNE I BIOLOGICZNE (371)		OKREŚLENIA POLITYCZNO- TERYTORIALNE (51)	OKREŚLENIA NACECHOWANE AFEKTYWNE (46)		
<p>l'agent pathogène responsable de pneumonies (1)</p> <p>- un micro-organisme infectieux (1)/</p> <p>- ce microbe (1)</p> <p>- cette pathologie (1)</p> <p>- une infection virale (1)</p> <p>- [la/cette] maladie (3)/</p> <p>- une maladie particulièrement dangereuse (1)</p> <p>- [ø/un/le/ ce] nouveau virus (43)/ nouveau coronavirus (60)</p> <p>- [cette] nouvel le maladie (2)</p> <p>≠ un virus grippal (1)</p>	<p>- SARS-CoV-2 (22)/ SARS CoV-2 (3)</p> <p>- [le] virus/ SARS-CoV-2/ SARSCoV-2/ [SARS-CoV-2] (6/2/1)</p> <p>- coronavirus du SRAS (SARS-CoV) (1)</p> <p>- [le] corona-virus SARS-CoV-2 (5)</p> <p>- coronavirus 2 du syndrome respiratoire aigu sévère (Sars-CoV-2) (1)</p> <p>- [ø/le] Covid-19 (21) /"Covid-19" (2)</p> <p>- virus/corona-virus Covid-19 (9/1)</p> <p>- [le] Wuhan CoV/ (1) «Wuhan CoV » (1)</p> <p>- [un, le] nouveau coronavirus SarsCoV-2 (3)/ SARS-CoV-2 (1)/ nouveau SARSCoV-2 (2)/nouveau coronavirus (SARS-CoV-2) (1) /nouveau coronavirus 2019-nCoV (11)/nouveau coronavirus (2019-nCoV) (3)</p> <p>- le nouveau virus 2019-nCoV (3)</p> <p>- [un, ce] virus inconnu/ virus inconnu jusqu'alors/en janvier (3)</p>	<p>- un virus qui pourrait appartenir à la même famille que celui du SRAS (1)/</p> <p>- virus de la famille du Sras (1)/un proche parent du Sras (1)/</p> <p>- un septième (virus dans la famille des coronavirus)(1)/ dernier né des coronavirus (1)/ dernier-né de la famille des coronavirus (1)/ nouveau-venu de la famille des coronavirus (1)/ nouvel avatar du coronavirus (1)</p>	<p>mystérieux virus originaire de l'agglomération de 11 millions d'habitants au centre du pays (1) /nouveau coronavirus venu de Chine (1)</p> <p>- [le] le virus de Wuhan (2)/ « virus de Wuhan » (2) /</p> <p>- coronavirus de Wuhan (1)/ nouveau coronavirus de Wuhan (3)/ le nouveau coronavirus du Wuhan (1)</p> <p>- [ø/un/le] virus chinois (12)/ « virus chinois » (3)/ nouveau virus chinois (6)/ virus chinois 2019-nCoV (1)/ l'actuel virus chinois (1)/ [ø/un/le] coronavirus chinois (6)/ le nouveau coronavirus chinois (1)</p> <p>- un coronavirus qui n'a pourtant aucune identité ethnique (1)</p> <p>- virus «saute-frontière» (1)</p>	<p>- [ø/un/le/ ce] mystérieux coronavirus 2019-nCoV (1)/ mystérieux virus 2019-nCoV (1) /mystérieux virus Covid-19 (1)</p> <p>- mystérieux agent infectieux de la famille des coronavirus (1)</p> <p>- mystérieuse pneumonie dans la ville de Wuhan (1)</p> <p>- démon (2) /« démon » (2)/«démon » coronavirus (1) /« démon du virus » (1)</p>	<p>étincelle de la prochaine crise économique (1)/ le révélateur inattendu des dangers d'une doctrine mal pensée (1)</p> <p>- source d'inquiétude pour les salariés et les clients (1)</p> <p>- [le] virus qui effraie la planète (1)/ mystérieux virus qui fait trembler le monde (1)/ une urgence sanitaire mondiale (2)/</p>

Rys. 1. Paradygmat desygnacyjny koronawirusa – zestawienie własne.

Najliczniejszą część przeformułowań stanowią określenia odzwierciedlające biologiczno-medyczny punkt widzenia (371 określeń). Są to wyrażenia hipero- i hiponimiczne⁶ wykazujące właściwości parafraz definicyjnych⁷ (*agent pathogène, infection virale, agent infectieux, micro-organisme infectieux, pneumonie, maladie, coronavirus lié au Sras⁸, dernier-né de la famille des coronavirus*) [patogen, infekcja wirusowa, czynnik zakaźny, zakaźny mikroorganizm, zapalenie płuc, choroba, koronawirus związany z Sars, najmłodszy członek rodziny koronawirusów], a także terminy (*nCov, SARS-CoV-2, 2019-nCoV*).

Drugą kategorię (51 określeń) tworzą wyrażenia, które konceptualizują wirus ze względu na jego pochodzenie i/lub miejsce występowania (*virus apparu en Chine, virus de Wuhan*) [wirus odkryty w Wuhanie, wirus z Wuhanu]. Niektóre z tych określeń są aksjologicznie neutralne, inne – jak *virus chinois* [chiński wirus] – odwołują się również do sfery emocji i mogą być postrzegane w kategoriach geopolitycznych⁹.

Trzecią grupę stanowią wreszcie wyrażenia z wyraźnym wykładnikiem subiektywności (46 określeń). Odwołują się do sfery emocji, co przejawia się użyciem przymiotników wartościujących (*mystérieux virus, virus fourbe*) [tajemniczy/podstępny wirus], a także metafor, w tym personifikacji (*démon, ennemi*) [demon, wróg]. W obrębie tej ostatniej kategorii przeważają określenia wpisujące się w metaforykę zagrożenia (*menace, risque, source d'inquiétude, virus qui effraie la planète*) [zagrożenie, ryzyko, źródło niepokoju, wirus, który przeraża planetę], rzadsze są natomiast metafory wojenne (*ennemi*).

Współwystępowanie struktur odzwierciedlających zróżnicowane punkty widzenia jest jednym z przejawów heterogeniczności mediów informacyjnych, która, jak zauważa Moirand (2007, 10–13), realizuje się na kilku płaszczyznach dyskursu: semiotycznej, tekstowej oraz wypowiedzeniowej. Heterogeniczność wypowiedzeniowa uwidacznia się m.in. w zróżnicowaniu instancji dziennikarskich, odpowiedzialnych za przekaz medialnych treści. Polega ona również na stałym przywoływaniu wypowiedzi różnych aktorów życia społecznego, co sprawia, że można postrzegać ją jako narzędzie obiektywizacji. Odzwierciedlanie

6. Relacje między jednostkami ustanawiane w dyskursie nie zawsze odzwierciedlają relacje leksykalne w systemie języka. Przypadkiem szczególnym są np. nazwy własne (jak np. skróty i skrótowce: SARS-CoV-2), które – choć tradycyjnie uznawane są za jednostki pozbawione znaczenia, a tym samym niewchodzące w relacje semantyczne (Kleiber 1981, 411; Leroy 2004, 19) – w dyskursie funkcjonują w sieciach relacji z innymi jednostkami. To właśnie te kształtowane w dyskursie relacje są przedmiotem opisu (o wykorzystaniu narzędzi semantyki leksykalnej w analizie dyskursu cf. np. Mortureux, Petit 1989).

7. Parafrazy definicyjne są najczęściej wprowadzone wyrażeniem metajęzykowym sygnalizującym przeformułowanie (ja np. *oznaczać, określać*), choć niekiedy ich definicyjny charakter może być zasygnalizowany bardziej dyskretnie, np. poprzez przeformułowanie anaforyczne (Mortureux 1993).

8. Termin SARS, będący nazwą choroby, przyjął się w języku francuskim w formie kalki językowej jako SRAS (*syndrome respiratoire aigu sévère*). W nazwie wirusa natomiast człon SARS funkcjonuje jako bezpośrednie zapożyczenie z języka angielskiego (SARS-CoV, gdzie SARS oznacza: *severe acute respiratory syndrome*).

9. Ponieważ patemiczny (tj. związany z emocjami) wymiar nie jest jednak „deklarowanym przedmiotem mówienia” (cf. Amossy 2000, 152), wyrażenie *virus chinois* zostało ujęte w kategorii wyrażań polityczno-terytorialnych.

różnorodnych punktów widzenia prowadzi do konstruowania przez medialnego nadawcę zróżnicowanej grupy odbiorców, co jest z kolei jednym z warunków skutecznej komunikacji kryzysowej (Seeger *et al.* 2020, 409). Odmienny charakter struktur nominacyjnych kształtujących społeczne znaczenie koronawirusa jest sposobem dotarcia do różnych grup odbiorców: eksperta i nieeksperta; odbiorcy racjonalnego, poszukującego odpowiedzi na pytania o kryzys w argumentach naukowych oraz odbiorcy, który rozumienie zjawisk nieprzewidywalnych opiera na argumentach kognitywnie przystępnych, na przykład obrazowych wyobrażeniach zagrożenia czy wojny.

3.1.1. *Między logosem a etosem: konstruowanie obrazu mediów rzetelnych*

Zróżnicowane struktury nominacyjne konstruujące społeczne znaczenia wpisują się w różne strategie oddziaływania na odbiorcę, przyczyniając się jednocześnie do budowania wizerunku nadawcy, jakim w tym przypadku są media informacyjne. Choć w tradycyjnym ujęciu arystotelesowska koncepcja etosu odnosi się do wizerunku kreowanego w akcie wypowiedzania przez jednostkowego mówcę:

Ce que l'orateur prétend être, il le donne à entendre et à voir : il ne dit pas qu'il est simple et honnête, il le montre à travers sa manière de s'exprimer. L'ethos est ainsi rattaché à l'exercice de la parole, au rôle qui correspond à son discours, et non à l'individu « réel », appréhendé indépendamment de sa prestation oratoire (Maingueneau 1993, 138)¹⁰,

to, jak pokazują francuscy analitycy dyskursu, znajduje ona także zastosowanie w badaniach nad etosem zbiorowym (*cf.* np. Orkibi 2008, Amossy 2014, Giaufret 2015). Tym samym wydaje się, że koncepcja etosu może stać się dogodnym narzędziem opisu heterogenicznego nadawcy medialnego. Przywołując zróżnicowane punkty widzenia, kształtując obrazy poszczególnych uczestników publicznej debaty i nadając nowe znaczenia, media – jeden z uczestników paktu zawieranego między uczestnikami komunikacji (*cf.* Charaudeau 1991) – kształtują tym samym obraz nadawcy, obraz dyskursywnego „ja”, które kieruje przekaz do pewnej grupy odbiorców.

Szczególne funkcje w kształtowaniu medialnego etosu odgrywają w kontekście koronawirusa określenia medyczne i biologiczne, których dialogiczny¹¹ (*cf.* Bres 2017) charakter wpisuje je w obszar retorycznego logosu. Liczne skróty i skrótowce: « 2019-nCoV », 2019-nCoV, 2009-nCoV [*sic!*], le nCoV, nCov, le SARS-CoV-2, le SARSCoV-2, « Wuhan CoV », le Wuhan CoV, odwzorowują formalne cechy nazw funkcjonujących w dyskursie biologicznym i medycznym¹².

10. [To, za kogo mówca chce uchodzić i co daje do zrozumienia: nie mówi, że jest prosty i uczciwy, ale pokazuje to przez sposób mówienia. Etos jest więc związany z mówieniem, z rolą kształtowaną w dyskursie, a nie z „realną” jednostką, pojmowaną niezależnie od oratorskiej wypowiedzi].

11. Wskaźnikiem dialogiczności przywołanych terminów jest paralelizm (*cf.* Bres, Nowakowska 2019, 313-318).

12. Zwłaszcza francuska terminologia medyczna obfituje w akronimy (*cf.* Kacprzak 2000, 80).

Ich budowa odpowiada strukturom przyczynowo-skutkowym (*le SARS-CoV-2*) oraz czasowym i przestrzennym («*2019-nCoV*», *2019-nCoV*, *2009-nCoV*, *Wuhan CoV*). Tym samym, wykazuje ona silną zależność od wzorców nominacyjnych przyjętych w dyskursie naukowym, w którym polileksykalne nazwy patogenów są najczęściej zbudowane według podobnych schematów, jak np. nazwa patogenu + modyfikator odróżniający + chrononim [np. *A (H1N1)2009*]; nazwa choroby + nazwa patogenu, który ją wywołuje [*SARS-CoV*]; czy też nazwa choroby + toponim [*MERS-CoV: Middle East respiratory syndrome-related coronavirus*; *WNV, West Nile Virus*].

Interdyscyplinarna relacja wiążąca przeformułowania leksemów (*corona*)*virus* z paralelnymi nazwami patogenów wpisuje te określenia w ramy dyskursu specjalistycznego, którego jedną z cech konstytutywnych jest obecność terminów (Cusin-Berche 2000). Przywołanie terminów w prasie informacyjnej jest przejawem strategii logosu, zwłaszcza jeśli za obowiązującą przyjąć idealistyczną koncepcję dyskursów specjalistycznych, których celem jest przekazanie wiedzy przy jednoczesnym dążeniu do jak największej precyzji, zwięzłości, jednoznaczności, obiektywizmu i neutralności (Ihle-Smidt 1983, za: Spilner 1992, 43; Kocourek 1991, 41).

Obecność tych form językowych nadaje koronawirusowi cechy obiektu naukowego, łatwo poddającego się klasyfikacji, a jednocześnie wzmacnia wrażenie naukowego obiektywizmu w dyskursie medialnym, adresowanym do bardzo zróżnicowanej grupy odbiorców. Przywoływanie terminów specjalistycznych w pozycji parafraz może być także uznane za przejaw dydaktycznego charakteru (*didacticité*, cf. Moirand 1993) dyskursu medialnego, niebędącego dyskursem *a priori* dydaktycznym¹³. Odwoływanie się do dyskursów specjalistycznych buduje etos mediów rzetelnych, będących pośrednikiem między światem nauki a „zwykłym” odbiorcą. Odpowiada to tym samym symbolicznemu celowi mediów, którym jest przekazywanie informacji¹⁴.

3.1.2. Między logosem a patosem: nominacja jako narzędzie stygmatyzacji i polityzacji

Przywoływane terminy specjalistyczne mogą być jednak niezrozumiałe dla pewnej grupy odbiorców. Polileksykalne struktury mają dla przeciętnej odbiorcy niewielką wartość informacyjną, wpisując się jednocześnie w ezoteryczny model komunikacji. Jak stwierdza Załęska (2016, 61):

13. Definiowanym ze względu na warunki wytwarzania, tj. powiązania instytucjonalne (Moirand 1993).

14. A jednocześnie obrazuje zjawisko przekazywania odpowiedzialności za aktywność nominacyjną grupie ekspertów (cf. Calabrese 2012).

(...) „ezoteryczny” sposób mówienia jest charakterystyczny dla artykułów naukowych, w których specjalista mówi do specjalistów. Specjaliści dzielą ogromny zasób wiedzy wspólnej – aksjomaty, presupozycje, domyślne dla specjalistów reguły argumentacji typowe dla danej dyscypliny, terminologię – które czynią teksty nierzadko hermetycznymi dla niespecjalistów.

Strukturami nominacyjnymi o większej wartości poznawczej wydają się być w kontekście medialnej komunikacji o koronawirusie określenia polityczno-terytorialne. Są to, w znacznej większości, parafrazy zawierające człon lokalizujący: *virus apparu en Chine*, *virus apparu à Wuhan*, *virus identifié en Chine*, *virus originaire de l'agglomération de 11 millions d'habitants au centre du pays*, *virus de Wuhan*, *nouveau virus de Chine* [wirus odkryty¹⁵ w Chinach/ w Wuhanie, wirus zidentyfikowany w Chinach, wirus pochodzący z 11-milionowej aglomeracji w centrum kraju, wirus z Wuhanu/wuhański, nowy wirus z Chin]. W przeciwieństwie do terminów naukowych, określenia te w eksplicytny sposób identyfikują pochodzenie wirusa, przez co stają się bardziej relewantne jako nazwy zjawiska kryzysowego, które nie jest zupełnie przypadkowe, lecz ma jasno określone pochodzenie. Struktury z członem lokalizującym mają wprawdzie dużą wartość poznawczą, jednak nie są pozbawione pierwiastka emocjonalnego. Patemiczny wymiar określeń przejawia się w strukturach, w których toponim nie jest przypadkowym dopełnieniem rzeczownika, o znaczeniu bliskim okolicznikowi miejsca (np. *virus apparu à Wuhan*), ale stanowi integralną część grupy rzeczownikowej i pełni funkcję definicyjną (np. określenia *virus de Wuhan*, *virus de Chine*, gdzie człony lokalizujące *de Wuhan*, *de Chine* [z Wuhanu, z Chin] wykazują ekwiwalencję względem przymiotników relacyjnych: *chinois*, *wuhanien*). Obecność toponimu o funkcji definicyjnej w określeniach niespecjalistycznych (przykład 1), a zwłaszcza w przypadku struktur o charakterze terminów (2) może być rozpatrywana jako narzędzie społecznej stygmatyzacji:

- 1) Ce qui n'a pas toujours été le cas, notamment lors de l'épidémie de Sras (syndrome respiratoire aigu sévère, de la même famille que **le nouveau coronavirus de Wuhan** [Co nie zawsze miało miejsce, zwłaszcza podczas epidemii SARS (zespół ciężkiej ostrej niewydolności oddechowej, z tej samej rodziny, co nowy **koronawirus z Wuhanu**)] [[L, 21/01/2020]
- 2) Xintian Xu (Institut Pasteur de Shanghai) et ses collègues ont publié le 21 janvier dans Science China Life Sciences leur étude de l'évolution qu'a connue **le nouveau coronavirus** (encore appelé « **Wuhan CoV** » lors de la rédaction de l'article) : « Notre analyse a montré que **le Wuhan CoV** partageait avec les coronavirus du SRAS et analogues au SRAS un ancêtre commun qui ressemble au coronavirus de la chauve-souris HK9-1 », découvert en 2011 chez des roussettes (chauves-souris) en Chine. [21 stycznia Xintian Xu (Szanghajski Instytut Pasteura) wraz z współpracownikami opublikował w „Science China Life Sciences” badania nad ewolucją nowego koronawirusa (nazywanego również „**Wuhan CoV**” w momencie redakcji artykułu): „Nasza analiza wykazała, że **Wuhan CoV** dzieli z SARS i podobnymi do SARS

15. *Apparu* jest formą imiesłowową czasownika *apparaître* [pojawić się].

koronawirusami wspólnego przodka, który przypomina koronawirusa pochodzącego od nietoperza HK9-1”, wykrytego w 2011 r. w Chinach u nietoperzy owocożernych] [LM, 25/01/2020]

Jak zauważa King (2002), określenia z członem lokalizującym utrwalają postkolonialną koncepcję świata dzielonego na centrum i peryferie. Prowadzą do utożsamienia wybranych społeczności z rezerwuarem choroby, pogłębiając tym samym dawne podziały rasowe, klasowe czy państwowo-narodowe:

The obsession with boundaries – between races, between classes, and between nation-states – persists, as does the origin narrative that locates the ultimate source, or ‘reservoir’, of disease in other nations. This was illustrated during the 1990s by American fascination with two pathogens named after the African regions in which they were first discovered, the Ebola and West Nile viruses, despite relatively few cases in the United States (King 2002, 773)¹⁶.

Warto wspomnieć, iż zgodnie z zaleceniami Światowej Organizacji Zdrowia 2008 r. nazwy tworzone dla nowo powstałych patogenów powinny być pozbawione członów stygmatyzujących, tj. określeń terytorialnych związanych z miejscem odkrycia patogenu (cf. Butler 2008). O ile regulacje natury politycznej zdają się mieć wpływ na praktykę językową w dyskursach specjalistycznych – odnoszące się do koronawirusa terminy specjalistyczne są najczęściej pozbawione członu lokalizującego – o tyle dyskurs informacyjny, będący konglomeratem dyskursów naukowych, politycznych, ekonomicznych, specjalistycznych i niespecjalistycznych, zdaje się raczej kierować strategią „uwodzenia” odbiorcy przekazu medialnego aniżeli zasadą politycznej poprawności.

Szczególną funkcję perswazyjną zdają się w tym kontekście pełnić określenia z przymiotnikiem chinoid, jak *virus chinoid* czy *coronavirus chinoid* [*chiński wirus*, *chiński koronawirus*]:

- 3) **2019-nCoV : le nouveau virus chinoid** qui inquiète le monde (titre) [**2019-nCoV: nowy chiński wirus**, który niepokoi świat (tytuł)] (LF, 21/01/2020)
- 4) Après « La poussée de fièvre » le 23 janvier, Libération consacre ce jour sa deuxième une au **coronavirus chinoid**, alors que le nombre de victimes en Chine reste plus faible que celui causé chaque année par la grippe en France [Po „wybuchu gorączki” 23 stycznia, „Libération” poświęca swoją drugą „jedynekę” **chińskiemu koronawirusowi**, podczas gdy liczba ofiar w Chinach pozostaje niższa niż liczba zgonów powodowanych co roku przez grypę we Francji] [L, 28/01 /2020]
- 5) Quoique hautement contagieux, **le coronavirus chinoid** n'est pas le micro-organisme infectieux le plus méchant qu'aient eu à connaître les épidémiologistes [Chociaż **chiński koronawirus** jest wysoce zaraźliwy, nie jest to najbardziej złośliwy mikroorganizm zakaźny znany epidemiologom][LF, 8/02/2020]

16. [Obsesja na punkcie granic – między rasami, klasami i między państwami narodowymi – trwa, podobnie jak narracja o pochodzeniu, która upatruje źródła czy też „rezerwuaru” chorób głównie w innych narodach. Uwidoczniła to w latach 90. XX w. fascynacja Amerykanów dwoma patogenami – wirusem Ebola i wirusem Zachodniego Nilu, nazwanymi od afrykańskich regionów w których zostały pierwotnie odkryte, pomimo stosunkowo niewielu przypadków zachorowań w Stanach Zjednoczonych].

W odróżnieniu od wyrażen, w których określenia lokalizujące mają znaczenie terytorialne, określenia zawierające przymiotnik etniczny mogą być w większym stopniu odczytywane jako narzędzie polityzacji wirusa. Przymiotniki etniczne, jak zauważa Nowakowska (2006, 59), tworzone od różnych podstaw słowotwórczych (nazw kraju, wspólnoty, języka), mogą określać przynależność terytorialną, etniczną, językową, a nawet światopoglądową. W analizowanych przykładach przymiotnik relacyjny *chinois* występuje w funkcji przydawki rzeczownika nieposiadającego wyraźnej cechy semantycznej [+ naturalny] lub [+ wytworzony], a zatem wyrażenie *virus chinois* może być interpretowane jako określenie upatrujące pochodzenia wirusa na terytorium Chin, jak i wśród chińskiej społeczności.

Co istotne, określenie to zdecydowanie najczęściej pojawia się w dzienniku „Le Figaro” i występuje tam zawsze w użyciu standardowym, tj. w wypowiedziach wytwarzanych przez instancję dziennikarza, nie zaś jako autonim, który mógłby sygnalizować przytoczenie lub dystans mówiącego względem tego sformułowania. Biorąc pod uwagę znaczną dysproporcję w użyciach tej struktury przez poszczególne dzienniki oraz sposób jej funkcjonowania w „Le Figaro”¹⁷, można sądzić, iż użycie przymiotnika etnicznego jest szczególnym środkiem kształtowania etosu przez tę gazetę. Z jednej strony użycie ambiwalentnego znaczeniowo przymiotnika etnicznego pozwala uniknąć bezpośredniego przypisania Chinom odpowiedzialności za wybuch epidemii, z drugiej zaś umożliwia wskazanie w zawołowany sposób źródła zagrożenia, usytuowanego na osi „my–oni”. Strategia ta może być postrzegana przez potencjalną wspólnotę odbiorców „Le Figaro” jako środek kształtowania etosu mediów wiarygodnych, które nie wahają się nazywać rzeczywistości bez zasłaniania się polityczną poprawnością. W szerszej perspektywie przedstawianie, w sytuacji kryzysowej, uproszczonego obrazu zagrożenia, a tym samym wyraźna emocjonalizacja przekazu, może być raczej rozpatrywane jako narzędzie budowania etosu populistycznego (cf. Charaudeau 2011)¹⁸.

3.1.3. *Patos: dramatyzacja i uwodzenie odbiorcy*

Ostatnią, liczną kategorią przeformułowań są wyrażenia, które w mniej lub bardziej eksplicytny sposób odwołują się do sfery emocji, i których użycie można wiązać ze strategią dramatyzacji. Dramatyzacja polega na mnożeniu informacji, które mogą wzbudzać strach lub niepokój odbiorcy. Odwoływanie się do metaforyki katastroficznej i wojennej, a także humanizacja patogenu są zabiegami często stosowanymi w dyskursach o nowych patogenach. Jak pokazuje Fodor (2013), strategia dramatyzacji była widoczna we francuskich mediach m.in. po wybuchu

17. W badanym okresie struktury zawierające człon *chinois: virus, coronavirus, pneumonie* wystąpiły 32 razy, z czego 21 pojawiły się w samym tylko dzienniku „Le Figaro”.

18. Trudno oczywiście na podstawie jednej struktury przesądzać o charakterze dziennika. Warto jednak zauważyć, że formuły oparte na użyciu przymiotników etnicznych są częścią repertuaru polityków populistycznych, jak w przypadku Donalda Trumpa, który począwszy od marca 2020 r. posługiwał się formułą *chinese virus* (Bushman 2020).

epidemii ptasiej grypy w 2005 r., gdy określeniami często eksploatowanymi w tym kontekście były struktury, takie jak: *drame, catastrophe, nouvel ennemi mortel, ennemi encore inconnu* [dramat, katastrofa, nowy śmiertelny wróg, wróg wciąż nieznany].

W dyskursie o koronawirusie środkiem odwoływania się do emocji są w pierwszej kolejności szczególne użycia przymiotników modyfikujących określenia (*corona*)virus, jak np. *nouveau* i *mystérieux* [nowy, tajemniczy]:

- 6) Encore beaucoup de questions sans réponses sur **ce nouveau pathogène** (titre) [Wiele pytań dotyczących **tego nowego patogenu** wciąż bez odpowiedzi (tytuł)] [LF, 21/01/2020]
- 7) Le 11 janvier, un consortium international a publié la séquence génétique **du nouveau virus 2019-nCoV** (...). [11 stycznia międzynarodowe konsorcjum opublikowało sekwencję genetyczną **nowego wirusa 2019-nCoV** (...)] [LF, 21/01/2020]

Bardzo wysoka frekwencja tego przymiotnika o znaczeniu temporalnym (155 wystąpień we frazach nominalnych określających wirus) i fakt, że modyfikuje on nazwy zawierające sem [+ przyczyna choroby] sprawiają, że to, pozornie nienacechowane emocjonalnie wyrażenie, staje się wykładnikiem afektywności. Wyrażenia *nouveau virus, nouveau coronavirus* czy *nouveau pathogène* wskazują nie tylko niespodziewane pojawienie się nowego patogenu, ale sygnalizują też istnienie wątpliwości, wahania, brak ugruntowanej wiedzy na jego temat (Fodor 2013, 128). Przymiotnik *nouveau* konstruuje tym samym obraz zagrożenia, podobnie jak komutujący z nim przymiotnik jakościowy *mystérieux* [tajemniczy], którego użycie konstruuje metaforę tajemnicy:

- 8) La patiente souffre d'une pneumonie liée **au mystérieux coronavirus** qui a déjà fait deux morts en Chine et a également été détecté au Japon [Pacjentka cierpi na zapalenie płuc związane z **tajemniczym koronawirusem**, który zabił już dwie osoby w Chinach i został też wykryty w Japonii] [LF, 18/01/2020]
- 9) Le spectre d'une épidémie de pneumonie plane sur la Chine, à l'orée du grand chassé-croisé du Nouvel An lunaire. Durant le week-end, **le mystérieux agent infectieux de la famille des coronavirus**, baptisé 2019-nCoV par les chercheurs depuis sa détection dans la ville centrale de Wuhan, a franchi un seuil géographique et statistique [Widmo epidemii zapalenia płuc unosi się nad Chinami w przeddzień masowych wyjazdów związanych z obchodami Nowego Roku Księżycowego. W weekend **tajemniczy czynnik zakaźny z rodziny koronawirusów**, ochrzczony przez naukowców mianem wirusa 2019-nCoV po wykryciu w Wuhanie w środkowych Chinach, przekroczył próg geograficzny i statystyczny] [LF, 21/01/2020].

Z metaforą tajemnicy przeplatają się metafory nadające koronawirusowi cechy istot: metafora bytu pozaziemskiego (« *démon* » *coronavirus*) [*demoniczny koronawirus*], metafora siły sprawczej (*imprévisible/ méchant virus, un virus « fourbe »/ virus aux moeurs tortueuses*) [*nieprzewidywalny/złośliwy/podstępny wirus; wirus o pokrętnych zwyczajach*] i wreszcie metafora wojenna (*ennemi public numéro un*)

[*wróg publiczny numer jeden*]. Metafora wojenna, choć właściwa sposobom mówienia o nowo powstających patogenach, a przede wszystkim o chorobach (Sontag 2016; Fodor 2013, 124), nie jest głównym środkiem konceptualizacji w badanych strukturach nominacyjnych. Można przypuszczać, że środkiem jej aktualizacji są przede wszystkim predykaty czasownikowe (*walczyć, pokonać* etc.).

Metafory tajemnicy czy zagrożenia są jednym z głównych środków konceptualizacji nowo powstających patogenów, tak w mediach informacyjnych, jak i tabloidach, w pierwszych relacjach medialnych na ich temat (*cf.* Wallis, Nerlich 2005). Choć metafory są rutynowym sposobem mówienia o zjawiskach kryzysowych (*cf.* Boulanger 2016, 147), to wydaje się, że ich perswazyjny wymiar pozostaje bardzo aktualny. Jak zauważa Détrie (2001, 228), konceptualizacja metaforyczna jest wykładnikiem subiektywności *par excellence*. Odwołując się do metafory, mówiący przedstawia swój własny punkt widzenia, a nawet narzuca pewną kategoryzację zjawisk. Postrzeganie świata wyrażane metaforą ujawnia prawdę doświadczenia, z którą trudno polemizować. Rysowane w mediach emocjonalne obrazy zagrożenia czy tajemnicy są kognitywnie przystępne, zapewniają konkretny ogląd zjawiska, nie obciążając odbiorcy koniecznością interpretacji abstrakcyjnych pojęć. Wartościujący, emocjonalny przekaz idealnie wpisuje się w perswazyjną strategię uwodzenia odbiorcy. Co więcej, budowany we francuskich mediach obraz zagrożenia odpowiada dominującej poetyce kształtowania znaczenia koronawirusa przez aktorów politycznych (*cf.* Amossy, Wahnich 2022), co pozwala sądzić, iż perswazyjna rola mediów nie ogranicza się tylko do chęci przypodobania się odbiorcy, ale w pewnej mierze służy też wykształceniu postaw obywatelskich w obliczu kryzysowego zjawiska.

3.2. Niestabilność nominacji: dekonstrukcja etosu mediów informacyjnych?

Chociaż koncepcja etosu jest najczęściej wiązana z wizerunkiem kreowanym świadomie przez mówiącego, to niektórzy badacze zwracają uwagę na fakt, że może on być postrzegany także z perspektywy odbiorcy. Etos, do którego dąży mówca, nie musi pokrywać się z etosem faktycznie przez niego wytworzonym (Maingueneau 2002, 59). Jak stwierdza Patrick Charaudeau:

l'ethos n'est pas totalement volontaire (une grande partie n'est pas consciente), pas plus qu'il ne coïncide nécessairement avec celui que le destinataire perçoit, reconstruit ou construit ; celui-ci peut fort bien construire du locuteur un ethos que ce locuteur n'a pas voulu (Charaudeau 2014, 89, za: Lacaze 2017)¹⁹.

19. [Etos nie jest całkowicie dobrowolny (w znacznej części nie jest świadomy), ani nie musi pokrywać się z tym, co odbiorca postrzega, rekonstruuje lub konstruuje; odbiorca może skonstruować taki etos mówcy, do którego ten wcale nie dążył].

Przyglądając się strukturom nominacyjnym koronawirusa w pierwszych tygodniach po wybuchu epidemii, można stwierdzić, iż mechanizmy kształtowania społecznego znaczenia koronawirusa nie ułatwiają wcale kształtowania etosu rzetelnych mediów informacyjnych. O nieświadomym dekonstruowaniu etosu może świadczyć m.in. leksykalna i typograficzna niestabilność przeformułowań o charakterze naukowym. Określenia wyjściowe przeformułowywane są za pomocą różnorodnych, niekiedy pozostających w relacji antonimii wyrażen (np. *micro-organisme, microbe, pathogène, maladie*) [*mikroorganizm, mikrob, patogen, choroba*] i bardzo zróżnicowanych terminów. Brak stabilności typograficznej przejawia się w formie zapisu tych ostatnich: w cudzysłowie lub bez (*2019-nCoV*, « *2019-nCoV* ») z jednym łącznikiem lub z dwoma (*SARS-CoV-2, SARSCoV-2*).

Ponadto terminy stosowane w pierwszych tygodniach wydarzeń, jak np. *virus de la famille du Sras* [*wirus z rodziny Sars*] czy *2019-nCoV* (w użyciu od 21.01.2020), zostają stopniowo wyparte przez inne, jak *COVID-19* i *le SARS-CoV-2* (używane począwszy od 12.02.2020 r. wskutek regulacji WHO). Takie zróżnicowanie terminologiczne jest wprawdzie właściwe dyskursom o nowych patogenach i świadczy o heterogeniczności wypowiedzeniowej mediów informacyjnych, jednak z drugiej strony wskazuje na trudność związaną z identyfikacją i nazwaniem wirusa, a przede wszystkim prowadzi do niestabilności pojęciowej (Laügt 2013, 146).

Niestabilność pojęciowa, od której media informacyjne się nie dystansują, wynika również z wyraźnego przesunięcia metonimicznego, prowadzącego do niejednoznaczności. Termin *COVID-19* funkcjonuje zarówno jako nazwa choroby (przykłady 10–11), ale jest też przeformułowaniem leksemów *virus* i *coronavirus* (przykłady 12–13). Niejednoznaczność tę wzmacnia dodatkowo fakt, że zapożyczony z języka angielskiego akronim *Covid-19* poprzedzony jest najczęściej rodzajnikiem rodzaju męskiego *le* (10–11), nie jest więc uzgodniony pod względem rodzaju z rzeczownikiem r. żeńskiego *maladie* (*choroba*)²⁰.

- 10) **Le Covid-19, nouveau nom de la maladie donné cette semaine par l'OMS**, a battu un record journalier, tuant 254 personnes supplémentaires, ce qui porte le bilan total à 1 368 morts a annoncé jeudi la commission de la santé de la province meurtrie [**Covid-19, nowa nazwa choroby nadana w tym tygodniu przez WHO**, pobił dzienny rekord, zabijając kolejne 254 osoby i podnosząc całkowitą liczbę ofiar śmiertelnych do 1368, ogłosiła w czwartek komisja ds. zdrowia w poszkodowanej prowincji][LF, 14/02/2020]
- 11) Sur le plan international, **le Covid-19 (nom donné par l'OMS à la maladie provoquée par le coronavirus, désormais appelé SARS-CoV-2 par les experts)** a donc déjà mis à mal l'image d'une Chine, grande puissance moderne, vantée par Xi Jinping [Na arenie międzynarodowej **Covid-19 (nazwa nadana przez WHO chorobie wywołanej przez koronawirusa, obecnie nazywanego przez ekspertów SARS-CoV-2)** zniszczył już wizerunek Chin, wielkiego nowoczesnego mocarstwa, wychwalanego przez Xi Jinpinga] [LM, 15/02/2020]

20. Zdaniem Akademii Francuskiej prawidłową formą jest forma rodzaju żeńskiego (AF).

- 12) **Un virus, le Covid-19**, a terrassé le Mobile World Congress qui devait se tenir à Barcelone cette semaine. Tout un symbole. [**Pewien wirus, Covid-19**, zablokował targi Mobile World Congress, które miały się odbyć w Barcelonie w tym tygodniu. Symboliczne.] [LF, 24/02/2020]
- 13) Des virus qui partagent 96% de leur génome avec **le Covid-19** sont décrits chez une espèce de chauve-souris du Yunnan, région voisine de Wuhan, où a émergé l'épidémie. Ce n'est pas suffisant pour dire qu'il s'agit du **même virus** [Wirusy, które dzielą 96% genomu z **Covid-19**, opisano u gatunku nietoperzy z Yunnan, regionu sąsiadującego z Wuhan, gdzie wybuchła epidemia. Nie wystarczy to, by stwierdzić, że chodzi o **ten sam wirus**.] [LF, 12/12/2020]

Do pogłębienia chaosu informacyjnego prowadzi też współistnienie wyrażeń konceptualizujących koronawirus jako zjawisko naturalne (*un virus d'origine animale*) [*wirus pochodzenia zwierzęcego*] z tymi, które mniej lub bardziej *explicite* pozwalają postrzegać wirus jako wytwór człowieka, jak *virus chinois* czy przywołana przez jeden z dzienników polemiczna formuła *coronavirus « Made in China »*:

- 14) En consacrant sa « une », début février, au **coronavirus « Made in China »**, l'hebdomadaire allemand Der Spiegel a fait scandale. [Niemiecki tygodnik Der Spiegel wywołał skandal, poświęcając pierwszą stronę lutowego wydania **koronawirusowi „Made in China”**] [LM, 15/02/2020]
- 15) Jusqu'à présent, les trois décès liés à **ce coronavirus** semblent avoir affecté des personnes souffrant déjà de comorbidité, en tout cas pour le premier d'entre eux. D'où vient-il? C'est **un virus d'origine animale**, passé à l'homme [Jak dotąd, trzy zgony związane z **tym koronawirusem** dotknęły osoby cierpiące prawdopodobnie na choroby współistniejące, przynajmniej w przypadku jednej z nich. Skąd pochodzi? Jest to **wirus pochodzenia zwierzęcego**, przeniesiony na ludzi.] [L, 21/01/2020]

Znaczne różnicowanie terminologiczne, obecność przeformułowań pozostających w relacji antonimii czy przesunięcia metonimiczne zdają się być wyrazem wahania czy niepewności związanej z nazwaniem i z uchwyceniem natury nowego patogenu, ale mogą też prowadzić, z perspektywy odbiorcy, do dekonstruowania obrazu rzetelnego medium informacyjnego. Choć istotą mediów informacyjnych jest pluralizm, polegający na przywoływaniu różnicowanych, często niezbędnych ze sobą punktów widzenia, to jednak w przypadku zjawiska nowego, niezbadanego, przywoływane struktury nominacyjne prowadzą jedynie do pogłębienia chaosu informacyjnego. Obrana przez media strategia medialna oparta na dydaktyczności, pośredniczeniu między światem ekspertów i nieekspertów, w rzeczywistości prowadzi raczej do unaocznienia, pokazania zdobyczy świata nauki niż do ich wytłumaczenia²¹. Można więc za uzasadnione uznać pytanie, na ile niestabilność nominacyjna, podyktowana warunkami kontekstowymi, pozajęzykowymi, prowadzi do dekonstrukcji etosu mediów informacyjnych.

21. Do podobnych wniosków dochodzi m.in. Sophie Moirand, przypatrując się medialnemu dyskursowi o prionach (Moirand 1997, 34, *cf.* także Moirand 2000).

4. Podsumowanie

Obserwacja strategii nominacyjnych w pierwszych tygodniach medialnego zainteresowania koronawirusem pozwala opisać określone tendencje związane z nazywaniem zjawisk nowych, semantycznie nieustabilizowanych. Znaczne nagromadzenie i sposób użycia przeformułowań o charakterze naukowym, świadczące o pozornie dydaktycznym charakterze dyskursu informacyjnego, jest mechanizmem konstruowania etosu medialnego informatora – pośrednika między wspólnotą specjalistów i niespecjalistów. Kształtowanie znaczenia koronawirusa za pomocą wyrażen terytorialnych prowadzi do polityzacji wirusa, a w konsekwencji do stygmatyzacji społecznej. Strategie te, przejawiające się w strukturach zawierających przymiotnik etniczny, występują najczęściej w dzienniku „Le Figaro” i zdają się wpisywać w mechanizmy kształtowania etosu populistycznego. Określenia o zabarwieniu wyraźnie patemicznym, tj. przeformułowania odpowiadające metaforom tajemnicy i nieuchwytności, służą nie tylko „uwiedzeniu odbiorcy”. Zapewniając nienegocjowalny, wartościujący, łatwy w odbiorze ogląd zjawiska, mogą być rozpatrywane jako środek kształtowania postaw społecznych.

Analiza całej sieci przeformułowań pozwala ponadto dostrzec pewną niestabilność nominacyjną, która wynika ze znacznego zróżnicowania, sprzeczności i ezoteryczności przeformułowań. Niestabilność, podyktowana po części czynnikami dyskursywnymi (zróżnicowaniem instancji nadawczych przywoływanych przez media, bezprecedensowym charakterem zjawiska) uzasadnia jednak pytanie o dekonstrukcję etosu czy wręcz kształtowanie anty-etosu mediów informacyjnych. Przywoływanie sprzecznych definicji, pozostawionych bez komentarza, może być odczytywane jako naturalna reakcja na zjawisko wymykające się naukowemu opisom, ale z drugiej strony prowadzi ono do znacznego pogłębienia chaosu informacyjnego, który nie ułatwia konstruowania etosu rzetelnego medium.

BIBLIOGRAFIA

- Adam, Jean-Michel.** 1997. „Unités rédactionnelles et genres discursifs: cadre général pour une approche de la presse écrite”. *Pratiques* 94: 3–18.
- AF,** <https://www.academie-francaise.fr/le-covid-19-ou-la-covid-19>.
- Amossy, Ruth.** 2014. „L'éthos et ses doubles contemporains. Perspectives disciplinaires”. *Langage et société* 3/149: 13–30.
- Amossy, Ruth.** 2000. *L'argumentation dans le discours*. Paris: Nathan.
- Amossy, Ruth, Wahnich, Stéphane.** 2022. *Argumentation et analyse du discours* 28: „La légitimité et l'autorité à l'épreuve: les premières allocutions sur le coronavirus”. <https://journals.openedition.org/aad/5953> (dostęp: 30.04.2022).
- Assier, Marie-Lise.** 2014. „La métaphore, outil conceptuel et didactique en anglais médical”. *Lexis*. 8 <http://journals.openedition.org/lexis/205> (dostęp 19.11.2021).

- Balteiro, Isabel.** 2017. „Metaphor in Ebola’s popularized scientific discourse”. *Ibérica* 34, 209–230.
- Boulanger, Pier-Pascale.** 2016. „Quand les médias traduisent la crise: les métaphores utilisées par la presse généraliste pendant la crise des subprimes”. *Meta* 61: 144–162. <https://doi.org/10.7202/1038690ar> (dostęp 10.10.2021).
- Bres, Jacques.** 2017. „Dialogisme, éléments pour l’analyse”. *Recherches en didactique des langues et des cultures* 14/2. <https://doi.org/10.4000/rdlc.1842> (dostęp: 10.01.2022).
- Bres, Jacques, Nowakowska, Aleksandra.** 2019. *Petite grammaire alphabétique du dialogisme*. Paris: Classiques Garnier.
- Broucker de, José.** 1995. *Pratique de l’information et écritures journalistiques. Pour des journaux de journalistes*. Paris: Les Éditions du Centre de formation et de perfectionnement des journalistes.
- Bushman, Brad.** 2020. „Calling the coronavirus the ‘Chinese virus’ matters – research connects the label with racist bias”, <https://theconversation.com/calling-the-coronavirus-the-chinese-virus-matters-research-connects-the-label-with-racist-bias-176437> (dostęp 7.09.2022).
- Butler, Declan.** 2008. „Politically correct names given to flu viruses”. *Nature* 452/923. <https://doi.org/10.1038/452923a> (dostęp. 29.11.2021).
- Calabrese Steimberg, Laura.** 2012. „L’acte de nommer: nouvelles perspectives pour le discours médiatique”. *Langage et société*, 2/140: 29–40.
- Catarig, Andra.** 2009. „Le rapport-commentaire, un genre journalistique? Regard sur la presse française et italienne”. In *Actes du colloque « Le français parlé dans les médias : les médias et le politique » (Lausanne / 2009)*, ed. Marcel Burger, Jérôme Jacquin, Raphaël Micheli. https://www.unil.ch/files/live/sites/clsl/files/shared/Actes_FPM_2009/CatarigFPM20091.pdf (dostęp 07.09.2022).
- Charaudeau, Patrick.** 1991. „Contrats de communication et ritualisations des débats télévisés”. In *La Télévision, les débats culturels, “Apostrophes”* ed. Patrick Charaudeau, 11–35. Paris: Erudition.
- Charaudeau, Patrick.** 1997. *Le discours d’information médiatique. La construction du miroir social*. Paris: Nathan/INA.
- Charaudeau, Patrick.** 2009. „Une éthique du discours médiatique est-elle possible?”. *Communication* 27/2. <http://www.patrick-charaudeau.com/Une-ethique-du-discours-mediatique,168.html> (dostęp 10.10.2021).
- Charaudeau, Patrick.** 2011. *Les médias et l’information. L’impossible transparence du discours*. Paris: De Boeck Supérieur.
- Charaudeau, Patrick.** 2014. *Le discours politique: les masques du pouvoir*. Limoges: Lambert-Lucas.
- Cusin-Berche, Fabienne.** 2000. „Exploration des caractéristiques des langues de spécialité.... *La quête du Graal*”. In *La rédaction technique. Actes du séminaire de Bruxelles des 24 et 25 novembre 1997*, ed. Benoît Denis, 55–77. Paris: De Boeck Supérieur.
- Détrie, Catherine.** 2001. *Du sens dans le processus métaphorique*. Paris: Honoré Champion.
- Europresse.** s.a. <http://www.europresse.com/fr> (dostęp 10.01.2022).
- Eveno, Patrick.** 2016. *La presse*. Paris: PUF.
- Fodor, Ferenc.** 2013. „Le récit d’un « drame » possible: la mise en discours de la grippe aviaire dans la presse française”. In *Dire l’événement*, ed. Sophie Moirand, Sandrine Reboul-Touré, Danielle Londei et al., 23–136. Paris: Presse Sorbonne Nouvelle.
- Giaufret, Anna.** 2015. „L’ethos collectif des guerrilla gardeners à Montréal: entre conflictualité et inclusion”. *Argumentation et Analyse du Discours* 14. <https://journals.openedition.org/aad/1978?lang=en> (dostęp 7.09.2022).
- Grzmil-Tylutki, Halina.** 2012. „Francuska analiza dyskursu a badania kontrastywne (?)”. *Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs* 5: 223–230.
- Henry, Paul.** 1975. „Constructions relatives et articulations discursives”. *Langages* 9/37, 81–98, <https://doi.org/10.3406/lgge.1975.2613> (dostęp 15.10.2021).

- Jacobi, Daniel.** 1985. „Sémiotique du discours de vulgarisation scientifique”. *Semen* 2. <http://journals.openedition.org/semen/4291> (dostęp 15.10.2021).
- Kacprzak, Alicja.** 2000. *Terminologie médicale française et polonaise: analyse formelle et sémantique*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- King, Nicolas B.** 2002. „Security, Disease, Commerce: Ideologies of Postcolonial Global Health”. *Social Studies of Science* 32/5-6: 763–789.
- Kleiber, Georges.** 1981. *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*. Paris: Klincksieck.
- Kocourek, Rostislav.** 1991. *La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter.
- Krieg, Alice.** 2000. „Analyser le discours de presse”. *Communication* 20/1 <http://journals.openedition.org/communication/6432> (dostęp 15.10.2021).
- Lacaze, Grégoire.** 2017. „La (re-)construction d'un ethos discursif dans les énoncés au discours direct: la subjectivité à l'œuvre”. *Études de stylistique anglaise* 11. <http://journals.openedition.org/esa/638> (dostęp 30.04.2022).
- Laügt, Olivier.** 2006. „Le SRAS dans Le Monde: un agent double?”. *Les cahiers du journalisme* 15. https://www.cahiersdujournalisme.net/pdf/15/04_Laugt.pdf (dostęp 30.01.2022).
- Laügt, Olivier, Vergely Pascale.** 2013. „Santé publique et presse quotidienne nationale. Le cas de la grippe A (H1N1) dans Le Monde”. In *Dire l'événement*, ed. Sophie Moirand, Sandrine Reboul-Touré, Danielle Londei et al., 137–148. Paris: Presse Sorbonne Nouvelle.
- Lecolle, Michelle, Veniard, Marie, Guérin, Olivia.** 2018. „Pour une sémantique discursive: propositions et illustrations”. *Langages* 210: 35–54. <https://doi.org/10.3917/lang.210.0035> (dostęp 15.10.2021).
- Leroy, Sarah.** 2004. *Le Nom propre en français*. Paris: Ophrys.
- Maingueneau, Dominique.** 1993. *Le contexte de l'œuvre littéraire. Énonciation, écrivain, société*. <http://dominique.maingueneau.pagesperso-orange.fr/pdf/Le-contexte-de-l%27OL-1993.pdf> (dostęp 30.04.2022).
- Maingueneau, Dominique.** 2002. „Problèmes d'ethos”. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique* 113-114: 55-67.
- Moirand, Sophie.** 1993. „Autour de la notion de didacticité”. *Les Carnets du Cediscor* 1: 9–20. <https://journals.openedition.org/cediscor/600> (dostęp 7.09.2022).
- Moirand, Sophie.** 1997. „Formes discursives de la diffusion des savoirs dans les médias”, *Hermès* 21, 33–44.
- Moirand, Sophie.** 2000. „Variations discursives dans deux situations contrastées de la presse ordinaire”. *Les Carnets du Cediscor* 6: 45–62.
- Moirand, Sophie.** 2007. *Les discours de la presse quotidienne. Observer, analyser, comprendre*. Paris: Presses universitaires.
- Moirand, Sophie.** 2021. „Instants discursifs d'une pandémie sous l'angle des chiffres, des récits médiatiques et de la confiance”, *Repères DoRiF* 24. <https://www.dorif.it/reperes/sophie-moirand-instants-discursifs-dune-pandemie-sous-langle-des-chiffres-des-recits-mediatiques-et-de-la-confiance/> (dostęp 6.09.2022).
- Mortureux, Marie-Françoise.** 1993. „Paradigmes désignationnels”. *Semen* 8. <http://journals.openedition.org/semen/4132> (dostęp 15.10.2021).
- Mortureux, Marie-Françoise, Petit, Gérard.** 1989. „Fonctionnement du vocabulaire dans la vulgarisation et problèmes de lexique”. *Documentation et recherche en linguistique allemande contemporain - Vincennes*, 40, 41–62. <https://doi.org/10.3406/drlav.1989.1076> (dostęp 15.01.2022).
- Nowakowska, Małgorzata.** 2006. „Les adjectifs ethniques sont-ils des adjectifs de relation?”. *Neophilologica* 18: 59–69.

- Orkibi, Eithan.** 2008. „Ethos collectif et Rhétorique de polarisation: le discours des étudiants en France pendant la guerre d'Algérie”, *Argumentation et Analyse du Discours* 1. <https://journals.openedition.org/aad/438> (dostęp 7.09.2022).
- Pisarek, Walery.** 2000. „Podstawy retoryki dziennikarskiej”. W *Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Zbigniew Bauer, Chudziński Edward, 361–378. Kraków: Universitas.
- Reboul, Sandrine.** 1993. „Scientificité et didacticité”. *Les Carnets du Cediscor* 1 <http://journals.openedition.org/cediscor/605> (dostęp 15.10.2021).
- Seeger, Matthew, Reynolds, Barbara, Day, Ashleigh M.** 2020. „Crisis and emergency risk communication: Past, present, and future”. In *Crisis Communication*, ed. Finn Frandsen, Winni Johansen, 401–418. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Sontag, Susan.** 2016. *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*. Kraków: Karakter.
- Spillner, Bernd.** 1992. „Textes médicaux français et allemands”. *Langages* 105: 42–65.
- Välvirronen, Esa.** 1993. „Science and the media: Changing relations”. *Science Studies* 6/2: 23–34.
- Veniard, Marie.** 2013. *La nomination des événements dans la presse. Essai de sémantique discursive*. Besançon: Presses universitaires de Franche-Comté.
- Wallis, Patrick, Nerlich, Brigitte.** 2005. „Disease metaphors in new epidemics: the UK media framing of the 2003 SARS epidemic”. *Soc Sci Med* 60/11. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15814187> (dostęp 15.10.2021).
- WHO.** 2007. „Towards a unified nomenclature system for the highly pathogenic H5N1 avian influenza viruses”, http://www.who.int/csr/disease/avian_influenza/guidelines/nomenclature/en/ (dostęp 15.10.2021).
- Załęska, Maria.** 2016. „Retoryczne aspekty popularyzacji naukowej”. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica* 1: 59–70.